

HAMERBLAADJE *CLADONIA STREPSILIS* (ACH.) GROGNOT

Tekst – A. Aptroot & L.B. Sparrius (Bryologische en Lichenologische WerkGroep)

Herkenning

Hamerblaadje bestaat uit polletjes van tot 0.5 cm brede en 2 cm lange schubben, die aan de bovenkant grijsgroen tot bruingroen zijn en aan de onderkant wit. De schubben zijn onregelmatig ingesneden, en de oppervlakte vertoont een structuur die nog het meeste doet denken aan gehamerd metaal (vandaar de naam). Aan de buitenrand zitten geen haren. Een enkele keer komen onopvallende bruine vruchtlichamen voor, op holle stelen. Uniek kenmerk is dat alle delen van de plant blauwgroen verkleuren met een druppel bleekwater.

Te verwisselen met

De soort is te verwisselen met diverse andere soorten bekermos en heidestaartje *Cladonia* spp. en ook wel met andere schubvormige korstmossen. De hamerachtige structuur is meestal wel goed te zien, en de reactie met bleekwater is uniek en sluit verwarring uit. Omdat de soort vaak in mozaïeken samengroeit met diverse andere schubvormige *Cladonia* soorten is het zaak om enkele exemplaren met bleekwater te controleren en dan de kleurverschillen met andere soorten in de gaten te houden.

Biotoop

Hamerblaadje groeit alleen op zure zandgrond, in de praktijk vooral op stuifzanden en in grindrijke of leemrijke, uitgestoven laagtes. Dit kunnen zowel droge plekken zijn als plekken die tijdelijk nat zijn, bijvoorbeeld omdat regenwater enkele dagen blijft staan. Het groeit meestal op de plekken met de hoogste diversiteit aan karakteristieke stuifzandkorstmossen en is een relatief gemakkelijk herkenbare voorbeeldsoort van het gilde van de stuifzandkorstmossen. Buiten Nederland (al in België) is de soort echter allerminst tot stuifzanden beperkt, en komt hij meestal voor in vochtige heide of op rotsen, vaak in spleten. Vroeger kwam de soort in Nederland ook wel in vochtige heide voor, maar is daar door vermossing en vergrassen verdwenen.

Levenswijze

De soort is het hele jaar te vinden. Een flink aantal van de Nederlandse groeiplaatsen bestaat uit weinig kleine exemplaren (totaal rond 1 dm²) die tussen diverse andere soorten groeien, vaak op de plekjes met de hoogste diversiteit. Slechts weinig vindplaatsen bestaan uit aanzienlijke oppervlaktes. Op dergelijke plaatsen (bijvoorbeeld bij Hulshorst en Kootwijk) kan de soort plaatselijk vegetatievormend zijn. Er zijn geen recente vestigingen bekend op nieuwe vindplaatsen, hoewel de soort na plagen of andere ingrepen op bekende vindplaatsen uiteindelijk wel terugkomt. In stuifzanden vestigt de soort zich pas vermoedelijk 30 jaar na het eerste vastleggen van kaal zand door buntgras.

Inventarisatie

Inventarisatie kan het hele jaar rond plaatsvinden. Goed ontwikkelde exemplaren zijn goed te herkennen en met aan de geelbruiniggroene kleur die optreedt na het toevoegen van een druppel bleekwater. Het is goed mogelijk dat er zich in Nederland nog onontdekte populaties van bevinden.

Verspreiding in Europa

De soort komt in vrijwel geheel Europa voor (behalve het oostelijke Middellandse-Zeegebied). Daarnaast komt de soort voor in Oost-Azië (Midden en Oost Rusland, China, Japan, Taiwan), langs de oostkust van Noord-Amerika, in het Caribische gebied en langs de Oostkust van Zuid-Amerika (Litterski & Ahti 2004). In subtropische gebieden komt de soort alleen in berggebieden voor.

Verspreiding in Nederland

Hamerblaadje komt alleen in het binnenland voor, op de pleistocene zandgronden. De soort komt voor op de meeste stuifzanden en heideterreinen met enig reliëf in Drenthe, Overijssel en Gelderland, in een kleiner deel van Utrechtse en Gooise heideterreinen en stuifzanden, en in een nog kleiner deel van de Groningse, Friese, Brabantse en Limburgse heide- en stuifzandterreinen.

Verspreiding van hamerblaadje voor (cirkel) en vanaf 1980.

Trend

Hamerblaadje gaat gestaag achteruit doordat de voor deze soort beschikbare biotoop in oppervlakte achteruit gaat (van Herk et al 2007). Veel groeiplaatsen beslaan maar een kleine oppervlakte, vaak een paar m² in een voormalige stuifkuil of een ander open plekje met reliëf in een verder vrij vlak heidegebied. Dergelijke plekken zijn kwetsbaar; ze kunnen dichtgroeien of juist te open worden (bijvoorbeeld door betreding) of verstoord worden door recreanten of grote grazers. Vindplaatsen waar de soort vroeger voorkwam, maar na 1980 niet meer zijn: Ratum, Lattrop, Everlo, Zuidwolde en Den Bosch. Het zijn vooral vochtige heides in de Twente, waar ook soorten als ijslands mos *Cetraria islandica* verdwenen zijn.

Beheer

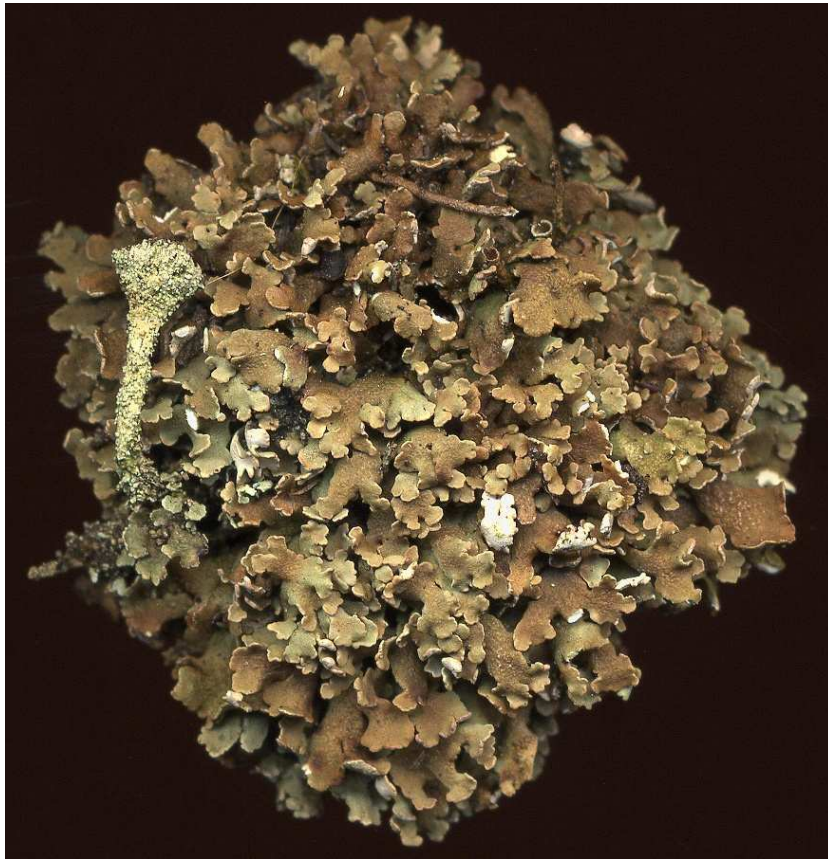
Hamerblaadje groeit vrijwel alleen in natuurreservaten. Sommige kleinere populaties worden bedreigd door het dichtgroeien van de open zandige plekken. Deze op zich natuurlijke successie hoeft niet tegengegaan te worden, als er elders in hetzelfde terrein weer door kleinschalig plaggen open zand wordt gemaakt. Populaties in stuifzandgebieden worden met name bedreigd door grootschalig herstelbeheer. Het is noodzakelijk om voorafgaande aan grootschalige ingrepen in stuifzandgebieden onderzoek te laten verrichten naar de ruimtelijke verdeling van de diversiteit aan karakteristieke stuifzandkorstmossen door specialisten.

Kansen

Op veel plaatsen in Nederland werken terreinbeherende organisaties aan het uitbreiden van open stuifzand door het verwijderen van bos. Hamerblaadje kan daarvan profiteren, zij het dat de soort zich pas na zo'n dertig jaar vestigt nadat het zand is vastgelegd door buntgras en algen.

Literatuur

- Herk, K. van & A. Aptroot 2004. Veldgids korstmossen. KNNV-Uitgeverij, Utrecht.
 Herk, C.M. van, A. Aptroot, L.B. Sparrius & L.L. Soldaat 2007. Landelijk Meetnet Korstmossen. Inhoudelijke rapportage 2006. BLWG-rapport 6: 1-47.
 Litterski, B. & T. Ahti 2004. World distribution of selected European *Cladonia* species. *Symbolae Botanicae Upsalienses* 34(1): 205-236.

Hamerblaadje *Cladonia strepsilis*. Foto: Laurens Sparrius.

Biotoop hamerblaadje, stuifzand op de Lemelerberg. Foto: Laurens Sparrius.